

PAPER DETAILS

TITLE: Cem Sairleri

AUTHORS: Hatice AYNUR

PAGES: 33-43

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73315>

CEM ŞAİRLERİ

Hatice AYNUR*

Cem Sultân; Fâtih Sultân Mehmed'in, Şehzâde Muştâfâ ve Şehzâde Bâyezîd'ten sonra doğan üçüncü oğludur¹. 23 Aralık 1459 yılında Edirne'de dünyaya gelmiştir. Sancak beyi olarak 1469 yılında henüz 10 yaşında Kastamonu'ya, 1474 yılında ise ağabeyi Şehzâde Muştâfâ'nın ölümü üzerine Konya'ya gönderilmiştir. Babasının ölümü üzerine kendisine gönderilen elçi, Bâyezîd'i destekleyenler tarafından yolda öldürülünce, Cem vaktinde İstanbul'a gelememiş ve tahta Şehzâde Bâyezîd geçmiştir. Ancak Cem Sultân, bu durumu kabul etmeyerek taht üzerinde hak iddia etmiştir. Babası Fâtih Sultân Mehmed, ünlü Kanunnamesi'nde ondan *vâriş-i mülk-i Süleymânî nûr-ı hadêka-i Sultânî* olarak söz etmesi, tahta geçme mücadelesinin nedenleri arasında görülmektedir. Ağabeyi II. Bâyezîd'le yaptığı savaşları kaybeden Cem Sultân, 29 Temmuz 1482'de Rodos'a gitmiş, buradan destek ve güç alarak geri dönmeyi planlamış, ancak bu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bundan sonra bir daha memleketine dönemeyen Cem Sultân, ölümüne kadar (Castel Capuana, 24 Şubat 1495) sürecek 13 yıllık sürede çeşitli entrika ve hilelerle karşılaşmış, siyasî oyunlara maruz kalmış, zorunlu olarak aralarında Roma, Napoli, Nice'in bulunduğu birçok Avrupa kentinde yaşamıştır.

Avrupa kaynaklarında adı Dzim, Tschem, Dschem, Gem, Gemes, Djem, Zizim, Zizime olarak geçen Cem Sultân'ın yaşamı sürekli olarak çok ilgi çekmiş

* Doç., Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Bu makale, "Cem şairleri," *Yazıdan Söze: Edebiyat Sohbetleri 19-21 Nisan 1995*, Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul'da sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

¹ Yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Nicolas Vatin, *Sultan Djem: un prince ottoman dans l'Europe du XVe siècle d'après deux sources contemporaines: Vâkı'ât-ı Sultân Cem, Œuvres de Guillaume Caoursin* (Ankara: TTK, 1997; Mahmut Şakıroğlu, "Cem Sultan," *TDVİA*, c.7 (İstanbul: TDV, 1993), 283-84; Semavî Eyice, "Sultan Cem'in portreleri hakkında," *Belleten* 37, s.145 (Ocak 1973): 1-49; Cavid Baysun, "Cem Sultan," *İslâm Ansiklopedisi*, c.3 (İstanbul: MEB, 1963), 69-81; I. Hâmi Danişmend, "Gurbetname-i Cem Sultan," *Fâtih ve İstanbul Dergisi* 2, s.7-12 (1954): 211-71; İsmail Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1951); *Vâkı'ât-ı Cem Sultân* (Dersa'âdet: Ahmed İhsân ve Şürekâsı, 1330[1912]) (Târih-ı 'Oşmânî Encümeni Mecmu'ası'nın eki).

ve özellikle yurtdışında hakkında pekçok araştırma, roman, hikâye, tiyatro yazılmıştır².

İlk eğitimi çok küçük yaştan itibaren sarayda almaya başlayan Cem Sultân'ın, sancakbeyi olarak bulunduğu Kastamonu ve Konya'da eğitimi devam etmiştir. 17. yüzyıl başlarına kadar sancakbeyi olarak Konya, Kastamonu, Manisa, Amasya gibi şehirlere maiyetlerinde hocaları, devrin önemli kültür adamlarıyla beraber gönderilen şehzadelerin eğitimlerinin sürdürülmesi sağlanmaktaydı³. Cem Sultân'ın Kastamonu'dan Konya'ya giderken yanında şuara, umera ve ulema arasında lalası Gedik Ahmed Pâşâ, müsahibi şair Sa'dî, hocası Tûrâbî, defterdarı şair Şâhidî, şair Haydar Çelebi ve Ahmed Beg, kapucubaşı Sinân Beg, Frenk Süleymân Beg; imamı Hâtîbzâde Nasûhî Çelebi, Şûfî Şâdî Beg, Çaşnigirbaşısı Ayâs Beg, Şirmend Ağa, Şerif-i Âmid'in bulunduğu bilinmektedir⁴. Cem Sultân, Konya'da bulunduğu sırada maiyetiyle beraber oranın kültürel yaşamını canlandırmakla kalmamış saray, bedesten ve çarşı yaptırarak ekonomik hayatın canlanmasına da katkıda bulunmuştur.

10 yaşında gazel yazmaya başladığı rivayet edilen Cem Sultân'ın yazdığı eserler, *Türkçe Dîvân*, *Farsça Dîvân*, *Fâlnâme-i Reyhân-ı Cem Sultân* ve babası için Selmân-ı Sâvecî'den (ö.778/1376) çevirdiği *Cemşid ü Hurşid* mesnevi olmak üzere dört tanedir⁵. Cem Sultân, Divan şiirinin en iyi şairlerinden biri olarak görülmemekle birlikte, şiirlerinde divan edebiyatının unsurlarını iyi işlediği kabul edilir. Etkilendiği şairler arasında Şeyhî [-834/1431], Ahmed Pâşâ [-902/1496-97], Necâtî [-914/1509] ve Karamanlı Nizâmî bulunmaktadır.

Cem Sultân'ın küçük yaştan itibaren kültür, edebiyat ve tarihe yakın ilgi gösterdiği ve bu konuda insanları teşvik ettiği görülmektedir. Daha 14 yaşında iken, babası Fatih Sultan Mehmed 1473 yılında Uzun Hasan karşı sefere çıktığında onu Edirne ve civarının korunmasıyla görevlendirmiştir. O da, Edirne'de bulunduğu sürede yörede yaygın olan Sarı Saltuk menkıbelerinin

² Bu tür eserler için bkz. Eyice, a.g.m., dipnot 3.

³ Bu uygulama, şehzade saraylarının çevresinde bir edebî muhit kurulmasını sağlamaktaydı. Şehzade sarayları çevresinde kurulan edebî muhitler için bkz. Halûk İpekten, *Divan edebiyatında edebî muhitler* (İstanbul: MEB, 1996), 162-217.

⁴ Cem'in etrafında bulunan şairlerle ilgili olarak bkz.: İpekten, a.g.e., 166-69; Mustafa İsen, "Cem şairleri," *Ötelerden bir ses* (Ankara: Akçağ, 1997), 161-68.

⁵ Cem Sultan'ın edebî yönü ve eserleri için bkz. Günay Kut, "Cem Sultan'ın edebî yönü," *TDVİA*, c.7 (İstanbul: TDV, 1993), 284-86. Cem Sultân'ın eserlerinin basımları: Halil Ersoylu, Haz., *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı* (Ankara: TDK, 1989); Münevver Meriç Okur, "Cem Sultân'ın yeni bulunan Fâl-ı reyhân-ı Cem Sultân adlı eseri: 2. nüsha," *Tarih ve Toplum* 16, s.96 (Aralık 1991): 24-7; 17, s.97 (Ocak 1992); Cem Sultan, *Cemşid ü Hurşid*, [Haz.] Münevver Okur Meriç (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1997)

toplanması görevini Ebu'l-hayr Rûmî'ye vermiştir⁶. Böylece onun yakın ilgisi, bu menkıbelerin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Avrupa'da bulunduğu sırada yanında Rum ve İtalyan bilginlerini bulundurmuş, onlardan felsefe ve tarih konusunda bilgi edinmiş ve Fransa'da iken *Liber Geographia di Francesco Berlinghieri Fiorentino allo Illustrissimo Gemma Sultan* adlı coğrafya kitabını kendi adına yazdırmıştır⁷.

Cem Sultân, bir gün dönmek üzere Avrupa'ya yola çıktığında yanında kendisine en yakın olan 30 ya da 37 kişinin bulunduğunu kaynaklar belirtilmektedir. Bu kişilerden 6 tanesi devrin tanınmış şairlerinden olup, onunla beraber Avrupa'ya gittikleri için tezkirelerde Cem Şairleri olarak anılmaktadır. Bu şairler Cem Sa'dî'si, Haydar Çelebi, Şâhidî, La'li, Kandı, Şehâyi'dir. Bu şairlerden Sa'dî, Cem Sultân adına casusluk yaptığı gerekçesiyle İstanbul'da öldürülmüş, Kandı ve Şehâyi Avrupa'da ölmüş, Şâhidî ve La'li'nin ise nerede öldüğü belli değildir. Haydar Çelebi'nin, Cem'in ölümü üzerine cenazesıyla İstanbul'a gelenlerden olduğunu bilinmektedir⁸.

Burada, önce Cem Sultân'la birlikte Avrupa'ya giden şairler, sonra da onunla ilişkisi olan, yakınında bulunan diğer şairlerden söz edilecektir:

Cem Sa'dîsi: Asıl adı Sa'dullâh olup şiirlerinde Sa'dî mahlasını kullanmıştır. Doğduğu yer olarak Sehî ve Laţîfî'de Siroz, Riyâzî'de Sivrihisar'a bağlı Siroz, Beyânî ve 'Âlî de Seferihisar yazılıdır⁹. Babasının adının Muştafâ olduğu bilinmekte ancak nasıl bir eğitim aldığı, ne zaman İstanbul'a geldiği belli değildir. Cem Sultân'ın musahibidir ve Cem Sultân'a olan yakınlığından dolayı Cem Sa'dî'si olarak tanınmaktadır. Bir süre Cem Sultân'la Avrupa'da kaldıktan sonra, haber getirmek ve haber almak üzere Avrupa'dan ayrılmış, Rodos'dan Aydın'a geçerek, geceleri yolculuk edip gündüz saklanarak İstanbul'a ulaşmıştır. Ancak yakalanmış, üzerinde Cem Sultân'a ait mektuplar bulununca, boğazına taş

⁶ Bu konuda bkz. Ebu'l-hayr Rûmî, Toplayan, *Şaltuk-nâme*, Tıpkıbasım, Tenkitli değerlendirme, Üslup incelemesi, Dizin Fahir İz (Cambridge, Mass.: Harvard University Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, 1974), I.

⁷ Baysun, a.g.m., 80.

⁸ Vatin, a.g.e., 59'da, Vâkı'ât-ı Cem Sultân ve diğer belgelere dayanılarak hazırlanan listede bu şairlerin adı geçmemektedir.

⁹ Sa'dî ilgili bilgi veren kaynaklar şunlardır: Sehî Beg, *Heşt Bihişt=The Tezkire*, [Edited] by Günay Kut (Cambridge, Mass.: Harvard University Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, 1978), 198-200; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-şu'arâ*, Eleştirmeli bsk. haz. İbrahim Kutluk, c.1 (Ankara: TTK, 1978), 461-62; Laţîfî, *Tezkiretu's-şu'arâ*, Kayseri Reşid Efendi Kıtaplığı-1160, y.90b-91a; 'Âşık Çelebi, *Meşâ'ir's-şu'arâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi*, Edited by G. M. Meredith-Owens (London: Messrs. Luzac Co., Ltd, 1971), 155b-56a; Gelibolulu Âlî, *Künhi'l-ahbâr'ın tezkire kısmı*, Haz. Mustafa İsen (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994), 137; Beyânî, *Tezkire-i Beyânî*, İÜ-TY 2568, y.40b-41a; Riyâzî, *Riyâzu's-şu'arâ*, İÜ TY 4098, y.142a; Kâfzâde Fâ'izî, *Zübdetu'l-eş'âr*, İÜ-TY 2472, y.58b; Mehmed Şüreyyâ, *Sicill-i 'Oşmânî*, c.3 (İstanbul: Matba'a-ı 'Âmire, 1311[1893-94]), 25.

bağlanarak Karaköy ve Sirkeci arası bir yerden denize atılmak suretiyle öldürülmüştür¹⁰. ‘Aşık Çelebi, tezkiresinde Sa’dî’nin yakalanması olayını anlatırken onu yakalayanlara karşı yerici bir üslup kullanır: “Ğammâz boynunda borç kırmaz; şu uyur düşman uyumaz; câsüsdur diye Sultân Bâyezîd’e bire beş kıtarak söylemişlerdir” der. Tezkire yazarlarının yazdıklarından, Sa’dî’nin başına gelenlerden üzüntü duyulduğu, Sultân Cem’den haber getirmek için İstanbul’a kadar yapmış olduğu yolculuktan takdirle söz edildiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklar, şiirlerinden ve şairliğinden söz ederken onun fasih ve beliğ bir şair olduğu, şiirlerinin tanındığı, beğenildiği ve şiir sanatında usta olduğu konusunda birleşerek şiirlerinin konusunun şarapla ilgili olduğunu belirtirler. Tezkirelerde sözü edilen *Divânı* elde yoktur.

‘Aşık Çelebi’nin yazdığına göre, Frengistan’da Nice denilen şehirde Cem Bağçesi denilen bağda Cem Sultân’ın şiirlerini toplayarak divan haline getirmiş ketebesine de Sa’dî b. Muştafâ yazmıştır. Bu nüsha, 976/1568’de Baba Çelebi denilen kişinin elinde imiş. Latîfi’nin ve ‘Âli’nin yazdığına göre Frengistan diyarının eğlencesini, gurbetini şiir olarak yazmış ve Cem Sultân’ı mutsuz gördüğü zamanlar teselli için ona, bu şiirin matla’ı ile hitap etmiştir:

Câm-ı Cem nüş eyle iy Cem bu Frengistân’dur
Her kûlun başına yazılan gelür devrândur

Ancak bu kasidenin Sa’dî’ye aidiyeti konusunda tartışma vardır. Latîfi ve ‘Âli dışındaki kaynaklar 26 beyitlik kasidenin Cem Sultân tarafından yazıldığını ancak son iki beytinin Sa’dî’nin yazmış olabileceğini söylemektedir¹¹:

Husrev-i ‘âlem şehenzehzâde-i hâkân-ı Rûm
Şâhib-i cûd u kerem Şehzâde Cem Sultân’dur

Yüri var iy Bâyezîd sen süregör devrânunı
Saltanat bâkî kalur dilerse bu yalandur

Sa’dî’nin İstanbul’un güzelliklerini anlatan ve İstanbul’la ilgili yazılan şiirler arasında ilk örneklerden biri olarak gösterilen bir kasidesi de vardır¹². Sa’dî’nin tezkirelerde bulunan beyitleri ise şunlardır¹³:

- ¹⁰ Cem Sultan’ın yaşamı hakkında yazılan romanlardan sonuncusu olan Roderick Conway Morris, *Jem: memoirs of an Ottoman Secret Agent* (London: Bantam Press, 1988) 214-48’de Sa’dî’nin yakalanması, sorgulanması ve öldürülmesi uzun uzun anlatılmaktadır.
- ¹¹ Bu konuda bkz. Fahir İz, Günay Kut, “XV. yüzyıl Divân nazım ve nesri,” *Büyük Türk Klasikleri*, c.2 (İstanbul: Ötüken, 1985), 182; Kevork Pamukciyan, “Eremya Çelebi Kömürcüyan’ın (1637-1695) dört yüz yıllık Osmanlı padişahları tarihi,” *Müteferrika*, s. 5 (Bahar 1995): 152-56’da yazıldığına göre Eremya Çelebi Kömürcüyan’ın *Osmanlı Tarihi* adlı kitabında bu kaside 36 beyittir. 10 beyit fazlalık vardır ve kımı mısralar ile kelimeler farklıdır.
- ¹² 33 beyit olan bu kasideden Fu’ad Köprülü, “Eski İstanbul ve şâ’irlerimiz,” *Yeni Mecmu’a*, s.46 (30 Mayıs 1918): 387’te ilk kez söz eder ve sadece 10 beyitini verir. Ona dayanan

Şair Necâtî'nin gazeline yazdığı nazireden beyitler:

Didüm Ka'be midür kūyuñ didi bāğ-ı cihāndur bu
Didüm tūbā mıdur boyuñ didi serv-i revāndur bu

Ruḥı üstinde zülfinden şabā gibi alurken bû
Didi kim milket-i Rûm'a Hıtâ'dan armağāndur bu (S, L, Kü)

Ruḥlarıñ şevkı nola sinemde eylerse vatan
Bu cihāndur vakt olur külḥanda sulṭānlar yatur (S)

Temāşāgāh-ı 'uşşāka cemālūñ gibi bāğ olmaz
Bu rüşendür ki 'ālemde göze hergiz yasağ olmaz (Â, K1, B)

Vāz geldüm iy şanem saña hevādār olmadan
Gül yüzüñ-çün her şehir bülbul gibi zār olmadan

Ben elüm çekdüm ğam-ı sevdā-yı zülfüñden senüñ
Çünkü sen el çekmedüñ ağıyar-ile yār olmadan (Â, K1, B)

Dil-i miskini küyunda nigāruñ zülfi bend itmiş
Tolaşma dirdüm aña yiridür vāy ne bend itmiş (L)

Sākīnāme'sinden 2 beyit:

Getür sākī şu yākūt-ı revānı
Ne yākūt-ı revān kūt-ı revānı

Naşārā milletinüñ tende cānı
Aristo mezhebince rūḥ-ı şānı (K1, B)

kaynaklarda, bu kaside hep on beyit olarak geçer. Egridirli Hâcî Kemâl. *Câmi'ü'-nezâ'ir*, BDK- 5782, y.59a-60a'da bulunan kasidenin tamamı için bkz. Hatice Aynur, "İstanbul in Divan poetry: 1453-1600." *International Congress of Turkish Studies, 13th CIEPO Symposium*, 21-25 September 1998, Wien, baskıda.

- 13 Sa'dî'nin şiir ve nazire mecmualarında pekçok şiiri vardır. Sa'dî ve şiirleri üzerine bir çalışma Hatice Aynur ve Ali Emre Özyıldırım tarafından sürdürülmektedir. Beyitlerin bulundukları kaynaklar şu kısaltmalarla gösterildi: Sehî tezkiresi: S, Latîfî tezkiresi: L, 'Aşık Çelebî tezkiresi: Aş, Kınalızâde tezkiresi: K1, Künhü'l-ahbâr: Kü, Kâfzâde tezkiresi: Ka, Beyânî Tezkiresi: B.

Vakıtidür kim çeşm-i bülbül her seher giryân ola
Gülsitânda gonca anı işidüp hândân ola

Lâle la'lüñ yâdına nüş eyledükçe bâdeyi
Nergis-i şehîlâ görüp dir aña nüş-ı cân ola

Kirpigüñ okı şehîd eylerse iy kâfir beni
Haşre dek kabrüm benüm hâcetgeh-i rindân ola (Â)

Ka'be kıbleme senüñ cemâlünüdür
Hacerü'l-esved anda hâlünüdür

Ka'be örtüsidür siyeh zülfüñ
Zemzem ağzındaki zülâlünüdür (Â, Ka)

Bülbül-i şeydâ nice âh itmesün gülzârda
Yılda bir gül açılır ol da miyân-ı hârda (Ka)

Nice feryâd itmesün şürîde dil bülbül gibi
Hârlarla şalınur ol yâr şâh-ı gül gibi (Ka)

Haydar Çelebi: Seferihisar'da dünyaya gelmiştir¹⁴. Cem Sultân'ın defterdarıdır. Cem Sultân'ın ölüm haberini, özel eşyalarını İstanbul'a getirmiştir. Getirdikleri arasında Cem Sultân'ın çok sevdiği beyaz renkli papağını da vardır. Haydar Çelebi, duyduğu her sözü tekrar edebilen bu papağını siyah renge boyayıp "el-hükmi lillâh pâyende bād 'ömr-i pâdişâh" sözünü öğretmiş ve II. Bâyezîd'e göndermiştir. Papağanın söylediklerinden çok memnun kalan II. Bâyezîd, Germiyan kalesine sürgüne gönderdiği Haydar Çelebi'ye buradan zeamet vermiştir. Ancak Haydar Çelebi, zeamet yerine sürgün cezasının kaldırılmasını beklediğini aşağıdaki beyitinde ifade eder:

Âsitânuñda şehâ cürm ü günâhum yoğ iken
Neden oldu 'acebâ ben kulu şalmağ kal'aya (L, Kü)

Şiirlerinin edebî değeri bilgisine göre yetersiz görülmekte, hayalleri basit ve yüzeysel bulunmaktadır. Tezkirelerde yer alan beyitleri:

Çekmiş kılıcın gamzelerüñ kan ide beñzer
Her lahzada biñ bi-dili bi-cân ide beñzer

¹⁴ Hayatı hakkında bkz. Sehi, a.g.e., 246-47; Latîfî, a.g.e., 69b-70a; Kınalızâde, a.g.e. I, 313-14; 'Âli, a.g.e., 134-35; Mehmed Şüreyyâ, a.g.e., II, 259.

Kurmuş kaşı yayını cefâ-keşlere dilber
'Âşık'larınuñ cânını kurbân ide beñzer

Sünbül şaçuñ u lâle ruhuñ yâdına çeşmüm
Kân yaş-ile etrâfı gülîstân ide beñzer (S)

Haydarâ 'ârifiseñ tevbe-i câm itme şaşın
Şol işi işleme kim soñra peşimân olasın (L, K1)

Kimi kaynaklar Cem Sultân'ın hayatını anlatan *Vaqtı'ât-ı Cem Sultân* adıyla anılan mensur eseri Haydar Çelebi'nin yazmış olduğunu öne sürmektedir.

Şâhidî: Edirneli olup Cem Sultân'ın defterdarıdır¹⁵. Tezkirelerde şiirleri sade, edebî olarak yetersiz ve değersiz görülmektedir. Ancak, İstanbul'da başlayıp 883[1478-79] yılında Konya'da tamamladığı ve Cem Sultân'a ithaf ettiği Leylâ ve Mecnûn çevirisi Fuzûlî'nin eserinden sonra Türk edebiyatında en iyi işlenmiş Leylâ ve Mecnûn hikâyesi olarak kabul edilmektedir. 6446 beyit olan bu eserin şimdilik bilinen tek nüshası Fransa, Bibliothèque Nationale-Ancien Fonds Turc Mss.-333 numaradadır¹⁶. Bursalı Mehmed Tâhir'e göre 881'de [1476-77], Mehmed Şüreyyâ'ya göre ise 901'de [1495-96] ölmüştür.

Tezkirelerde bulunan beyitleri:

Çeşme-i Hızır diyüp câm-ı Sikender lebüñe
Yaraşur âyineden top dirisem gâbğabuña (L, K1, Kü)

Didüm kim görmedüm cânâ gözüñ gibi güzel gözler
Didi ben dañi görmedüm senüñ gibi güzel gözler (L, Kü)

Sehâyî: Hakkında sadece Sehî tezkiresinde bilgi bulunmaktadır. Burada verilen bilgiden devrinde iyi şair olarak tanındığı ve Avrupa'da öldüğü anlaşılmaktadır¹⁷. Aşağıdaki beyitler tezkirede yer alan şiirleridir:

Dilberâ derdüñ hemîşe cânuma hem-dem durur
Ol sebebdendür ki çeşm ü âb-ile hem-dem durur

¹⁵ 'Âlî, a.g.e., 157; Kınalızâde, a.g.e.I, 509; Latîfî, a.g.e., 95b-96a; Kâfzâde Fâ'izî, a.g.e., 60b; Bursalı Mehmed Şâhîr, a.g.e. II, 162; Mehmed Şüreyyâ, a.g.e. III, 132; Kâtip Çelebî, a.g.e. II, 1571

¹⁶ Bu eser ve Türk edebiyatında yazılmış diğer Leyla ve Mecnun mesnevileri için bkz. Ağâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun hikâyesi* (Ankara: Türkiye İş Bankası, 1959). Ayrıca bkz. Hanîfe Koncu, "Şâhidî'nin Leylâ ve Mecnûn mesnevisi ve bilinmeyen bir nüshası," *Bir*, s. 6 (1996): 137-43.

¹⁷ Sehî, a.g.e., 246.

Rahm it iy dilber bu gamgîn gönlüme kim her nefes
Hem-demüm derd ü belâ vü mahremüm hem gam-durur

La'li: Latîfî tezkiresi, nereli olduğuna dair ihtilâf olduğunu, Cem Sultân şairi ve Rum vilayetinin iyi şairi olarak tanındığını belirtmektedir¹⁸. Kınalızâde tezkiresine göre Üsküp'te doğmuştur. Nerede öldüğü belli değildir. Yüzünün rengi kırmızı olduğu için La'li mahlasını kullanmıştır. Tezkirelerde verilen bilgiden iyi bir şair olarak kabul edildiği ve şiirlerinin beğenildiği anlaşılmaktadır. Elde Divanı yoktur. Tezkirelerde verilen şiirleri:

Zâhidüñ gönlünde cennet 'âşıkun didâr-ı yâr
Lâ-cerem her kişinüñ başında bir sevdâsı var (S, K1, B)

'Âşıkun hâlât-ı vecdin ihtiyârı şanmañuz
Dil-rübâlar 'işvesi âdemde kırmaz ihtiyâr (S, K1, B)

İy muhallid kişide âyine şâf olmak gerek
Könmeye tâ kim aña gerd-i küdüretten gubâr (L, K1)

Şafha-i haddinde yârün şanmañuz hatt-ı gubâr
Zerelerdür kim güneş ruhsârı itmiş âşikâr (K1, B)

Hasta câna şol kıya bakışlar ile bakma kim
Şive-i nâz-ile öldürdün bizi hey gamze-kâr (S)

Qandî: Siroz'da doğan Qandî, Cem Sultân'ın çok sevdiği musahiblerinden-dir¹⁹. Kannâd yani şekerçi olduğu için şiirlerinde Qandî mahlasını kullanmıştır. Seḫâyî gibi Avrupa'ya ölmüştür. Kaynaklarda şiirinin ve sözlerinin güzelliği övülmektedir. Tezkirelerde aşağıdaki beyitleri bulunmaktadır:

Qanda kandum iy şanem cüllâb-ı la'lün qandına
Kim baña qandî diyü bühtân idersin her nefes

Çün dolaşduñ zülfine iy dil perîşân ol yûri
Qara bahtum var imiş ney gibi nâlân ol yûri (S,L, Kü)

Bu şairlerin Avrupa'da bulundukları sırada şiir yazıp yazmadıkları hakkında şimdilik elde bilgi yoktur.

Cem Sultân'ın şairleri arasında adlandırılması gereken diğer bir şair de Karamanlı 'Aynî'dir²⁰. 'Aynî, Avrupa'ya gitmemiş ama Kastamonu ve

¹⁸ Hakkındaki bilgi için bkz. Sehi, a.g.e., 246; Latîfî, a.g.e., 138b; Kınalızâde, a.g.e. II, 838-39; Beyânî, a.g.e., 76b.

¹⁹ Sehi, a.g.e., 247; Latîfî, a.g.e., 129b; 'Âli, a.g.e., 162.

²⁰ Hayatı ve eserleri için bkz. Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divanı* (Ankara: Akçağ, 1997); Hüseyin Ayan, Gönül Ayan, "Karamanlı Aynî: Aynî'nin yaşadığı yıllarda Osmanlı

Karaman'da onunla birlikte olmuştur²¹. Cem Sultân'a Arapça öğretmek amacıyla manzum eser kaleme almış ve *Mezâkku'l-'uşşâk* adlı astronomiyle ilgili eserini de onun için yazmıştır²². 'Aynî'nin divanında Cem Sultân için yazılmış çok sayıda kaside ve gazel vardır. Bu şiirler, onun Cem Sultân'a sevgisini, bağlılığını, Karaman'dan ayrılmasından sonraki yaşamını yakından izlediğini, bir gün döneceğinden ümidini kesmediğini göstermektedir²³:

Ol ki itdi Rûm ilinde adı Cem
Ol ki dutdı Şâm ilinde cā (179)²⁴

Bir işi işledüñ bu cihānuñ Cem'ine sen
'Âlemde görmedi bunu kimse revâ felek (213)

Ol ser-nigün hemişe eyâ çarh-ı rû-siyâh
Sultân Cem'e revâ mıdı ğurbetde âh vâh (215)

Dillerüñ iklimi vîrân oldu âh
Cem bu mülke pâdişâh olmazsa vâ (s.300)

Kime dermân diyeyüm di baña iy şeyh-i tabib
Bu benüm derdüme Cem'den dahı hâzık kim ola (303)

Ger bir nefes irem saña 'ömrümde şâh Cem
'Ömrümde hâşılum benüm ol bir nefes ola (316)

Ğurbet-i Şâm'a düşen şâh Cem añ 'Aynî'yi
Hıttâ-i Yunân'da ol sensüzün oldu ğarib (331)

Gerçi cân kişverine cām bigi şeh çok olur
'Aynî'yâ mülk-i dile şanma ki Cem bigi gelür (397)

ve Karamanlı devleti," *Journal of Turkish Studies=Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazıoğlu Armağanı* 22 (1998): 9-32. Ertaylan, a.g.e.'de doğduğu yerden dolayı 'Aynî'yi, 'Aynî-ı Tirmizî olarak adlandırmıştır. Mermer, a.g.e., VI'de ömrünün büyük bir kısmını Karaman ve çevresinde geçirmesi, şiirlerinde kendini Karamanî olarak nitelemesi ve Karaman beyliğine bağlılığından dolayı ona Karamanlı 'Aynî olarak adlandırılmasının daha uygun olacağını söylemektedir.

²¹ Mermer, a.g.e., 16'da divanda bulunan tarih manzumelerinden yola çıkarak 'Aynî'nin ölüm tarihinin 897-900/1491-94 yılları arasında olduğunu belirtmektedir.

²² Karamanlı 'Aynî, *Mezâkku'l-'uşşâk fî 'ilmi'l-âfâk*, B.Ü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Kütüphanesi-372/2.

²³ 'Aynî'nin gerek Karaman beyliğine gerekse Cem Sultân'a olan bağlılığından dolayı adının Osmanlı tarihlerinde ve biyografilerinde yer almadığına dair bir düşünce vardır. Bkz. Mermer, a.g.e., 11.

²⁴ Bu beyitler Mermer, a.g.e.'den alınmıştır. Parantez içindeki rakamlar sayfa nosunu göstermektedir.

Düşdüm Yezîd içinde gel üstüme dön iy Cem
Yoldaş olan kişiler yâr üstüne dönerler

....

Hicrân yılı on oldu fûrkat günün gider gel
Ay alnuñuñ vişâlin gözler bu yıl umarlar (442)

'Azm-ı Rûm eyledi Hızır Cem oluban
Akuban çeşme-i hayvân geliyor (443)

Gitme Karaman'dan gönül şol mülk-i 'Osman vârişi
Bu hıttâ-i Yunân'a ol şeh Cem olan sultân gelür (445)

İy 'Aynî baîr olan Cem'i çün gözlerün göre
Anuñ 'arûz-ı tab'ına eş'arı eyle 'arî (485)

'Aynî şeh Cem Mısr iline gideli
Gözlerüm Bağdâd olupdur yaşı Şat (488)

İy cihân ecsâdına cân-bağış olan Cemşid Cem
Mürde-cism oldu demidür gel Mesih-i Meryem ol (529)

Gözün yaşı bigi her yerde 'Aynî
Saña farz oldu cüst ü cüy-ı Şeh Cem (571)

'Acebâ kim ilede nâmemi binüm hıvâceme
Şol gönül Mısrına sultân olan şah Cem'e

...

Mısr'a Yûsuf bigi gitdi kodı Ken'an'da beni
Dimedi n'oldı 'aceb Beyt-i Hazen'de eceme (610-11)

Gözün tûfân koparsa tañ mı 'Aynî
Cem'i fülke kodı baîr-i Aşalya (635)

Kanısın kandesin iy 'âleme Cemşid olan
Varlığum şan'atını bozdı cihân sen gideli (642)

Bir miñnet ü bir fûrkat ü bir kılet-i rûzî
Raîm eyle baña iy şeh-i Cem müşkil üç oldu (661)

Devrin önemli şairlerinden Ahmed Pâşâ'nın Dîvân'ında onu öven 2 kaside bulunmaktadır²⁵. Ayrıca 886/1481 yılının son aylarında hacca giden Sultân

²⁵ Ahmet Paşa, *Divan*, Haz. Alı Nihad Tarlan (Ankara: MEB, 1966), 77-80, 80-82.

Cem'le tanışan Hasan İbni Maḥmūd Bayātī onun adına Osmanlı soyunu Oğuz Han'a kadar çıkaran *Cām-ı Cem-âyîn* adlı kitabı bir haftada tamamlamıştır²⁶. Cem Sultān'ın Konya'da bulunduğu sırada hocası olan Tūrābī ise hem âlim, hem şair birisi olarak tanınmaktadır. Cem Sultān'ın Konya'dan ayrılması üzerine İstanbul'a döndüğünde kendisine beytü'l-maldan maaş bağlanmıştı. Cuma günleri ise vaizlik yapardı²⁷.

Çok genç yaşta etrafında bir kültür ortamı oluşturan Cem Sultān'ın, Avrupa'ya gitmek zorunda kaldığında kendisine eşlik edenler arasında adları kaynaklara Cem şairleri olarak geçen kişiler de bulunmaktadır. Fakat, bu kişilerin yaşamı ve şiirleri hakkındaki bilgiler tezkirelere ve diğer ikincil kaynaklara dayanmaktadır. Cem Sultān ve çevresiyle ilgili Avrupadaki bütün arşiv vesikalarının en azından bir kataloğunun hazırlanması, kütüphanelerde bulunan nazire ve şiir mecmualarının bir dökümünün çıkarılması bu kişilere daha farklı açılardan bakılmasını mümkün kılacaktır.

²⁶ Bu eserin ilk baskısı Ali Emirî tarafından yayımlanmıştır: Hasan bin Maḥmūd Bayātī, *Cām-ı Cem-âyîn*, Giriş 'Ali Emirî (İstanbul: Kader Matba'ası, 1331 [1912-13]).

²⁷ Sehî Beg, a.g.e., 245. Sehî Beg tezkiresinde verilen beyitleri şunlardır:

Cānum ol şūḥ-ı cihān üstüne dirdir dıtrir
Ten gibi rûh-ı revān üstüne dirdir dıtrir

Zülf-i miskînî 'ızârında perîşân olıcak
Sāye-veş âb-ı revān üstüne dirdir dıtrir